

Jezik, ki je pozabil samega sebe

TOMASZ KAMUSELLA

PREJETA 11. 12. 2014

V ozadju tega eseja je moje razmišljanje o tem, kako je bil nemški jezik od leta 1945 naprej izbrisan iz Gornje Šlezije, dežele, kjer je danes skoncentrirana nemška manjšina na Poljskem. Glavni fokus teksta pa je vendarle na ironiji, da v zadnjega četrť stoletja, ki je minilo od padca komunizma leta 1989, nista bila obnovljena ne ta jezik ne pristen izobraževalni sistem za nemško manjšino, in to kljub obljubam o nasprotnem.

PREJETA 11. 12. 2014

Uganka še kar vztraja. *Ethnologue*, ugleden spletni medij, posvečen jezikom sveta, v vnosu o Poljski navaja, da je konservativna ocena števila govorcev nemščine kot maternega jezika v državi okrog pol milijona. Nemški viri so vse do poznih devetdesetih govorili o milijonu do milijonu in pol nemško govorečih na Poljskem, ki naj bi živeli v strnjenih poselitvenih območjih na podeželju Gornje Šlezije. A Nemci, ki živijo v tej deželi, pretežno komunicirajo v šlezijškem jeziku.

Silesia Superioris, Oberschlesien, Haute-Silésie, Horní Slezsko, Górny Śląsk, Felső-Szilézia – ta dežela je znana pod veliko imeni, tako kot tudi mnoge druge srednjeevropske očetnjave, preden so jih velesile zmlele in nagnetle v zadušljivo pretesne in premajhne okvire brezmadežnih in oh-tako-homogenih ter boleče enojezičnih nacionalnih političnih teles. Vsaka takšna enojezična država je ljubosumno branila svoj jezik pred sovražno govorico sosedov, njihove prestolnice pa so odločno zavračale tuje vsiljivce, ki so na skrivaj zahtevali priznanje svojega nacionalnega jezika. V dvajsetem stoletju je vzpon doživela mantra o enojezičnem monopolu nacionalnih držav nad njihovim lastnim jezikom. Evangelij načela »*cuius regio, eius lingua*« se je hitro, kakor stepni požar, razširil naokoli in še danes drži v šahu srednjo Evropo kot svojo začarano ujetnico, tisto Evropo, ki izgubila sposobnost, da bi videla dlje od konice te nemirne mišice, ki ji pleše po ustih.

*

Rojen sem bil v Gornji Šleziji oziroma Ślōnsku, kot deželi pravijo domačini. Njen pretežni del se danes nahaja na Poljskem, med Opolami in Katowicami, medtem ko se njen južni stranski poganjek oklepa meje in razteza proti severozahodu Češke med Opavo in Ostravo. Nekoč globoko v sedemdesetih sem odraščal v mestu Kędzierzyn-Koźle kot majhen pobič, ki se je potepal po valovitih pašnikih, ki so se začenjali tam, kjer se je končal borov gozd na griču poleg kina Chemik. Gozd se je raztezal vse do stanovanjskega naselja sko-

rajda dostojanstvenih štiridružinskih hiš, ki so jih dvajset let pred tem zgradili še-ne-zanikrni predvojni arhitekti za zaposlene v bližnji elektrarni. Prijatelji so me klicali, ljudje na ulici pa so odgovarjali na moje vljudne pozdrave, ki me jih je bila naučila mama. Ona je bila tista, ki je vpila na ves glas, ko me je klicala nazaj domov, medtem ko se je zunaj že mračilo. Vsi ti njihovi jeziki so kar delali in delali. Pogovarjali smo se, razen ko smo se mulili in se potem nismo.

Nikoli nisem imel potrebe, da bi mediju, s pomočjo katerega smo opravljali vse te izmenjave, dal ime. Nato pa je gospod Chytek, ki se je sončil na ležalniku na enem od vrtov za našo hišo, oznanil, da je to bilo moje poslednje brezskrbno poletje, saj se bo kmalu začelo neko čudno »šoľanie«, ki naj bi me ugrabilo in odneslo. To je bila srhljiva in grozeča beseda, tako kot »pisanie«. Ugotovil sem, da gre zares, ko se je beseda »šola« začela vse pogosteje izgovarjati vsakič, ko je bilo govora o meni, takoj ko sem dopolnil pet let. Mama me je takrat, v tistih tihih trenutkih pred spanjem, ali pa po maši, ko smo po nedeljsko poležavali po stanovanju, znala potegniti vstran in mi ponavljati: »Ne reče se *koto* ampak *rower*, ne *dej se karnōńć* temveč *daj się przejechać*, ne *Ōma*, temveč ...«.

Kmalu zatem sem dojel. Ko se je začela šola, smo s prijatelji, s katerimi smo se igrali skrivalnice, vojno ali pa ravbarje in žandarje, od danes na jutri morali nehati uporabljati besedo *jō* v smislu »jaz«, ker se temu pač v »pravilni poljščini« reče *ja*. Zdaj smo vedeli, da govorimo »po poljsko« in da moramo govoriti »pravilno«, kajti, kot nam je učiteljica prijazno in prepričljivo razložila, tisto, kar smo dotlej govorili, naj bi bila neka »umazana in izkrivljena poljščina«. Prav kmalu potem so nam osiromašili in popeglali jezike: »Jacek! *Dej se karn...*«

»Kaj bi rad, Tomek?«

»Sem mislu rečť *‘daj się przejechać, gut?’*«

»Tršica je rekla, da ne smemo več rečť *‘gut’* ampak *‘dobrze’*, kaj ni res?«

Malodane jecljali smo. Težave smo imeli s premim govorom, še preden smo sploh znali pisati. Nevidna ločila so nasekljala veselo štreno naše govornice v stavke in odstavke. Sveženj govora za cent na kilo. Težka opeka nikakor ni mogla vzleteti in je kvečjemu nemočno mahala s svojimi zakrnelimi krili, preden se je zvrnila nazaj v lužo. Tišine so se bohotile. Ampak ne samo tisti trenutki, ko loviš sapo zara-

di hitrega šprinta, ker te je nekdo izzivalno vprašal: »Kdo bo prvi pri stari hruški?«; naše tišine so postajale vse bolj dolge in težke, nabito polne pomena neizrečenega. Da bi glasno predlagal naslednjo igro, ko se ti je je zalušťalo, to je pač postalo nemogoče. Še preden si odprl usta, si se zamislil, kako to izreči, in si potem pogosto kar obupal ali pa si svoj – predhodno vesel – vzklik izustil zgolj potihoma, da bi tako prikrl tiste bolj podrobne finese v izgovorjavi. »Tomek, ne momljaj. Jasno povej, kaj bi rad!«

Veliko reči je – kar naenkrat – postalo neizrekljivih, ker nam učiteljica še ni povedala, kako jim reči. Vrstniki, ki so govorili – zdaj smo to vedeli – poljsko, torej navadno poljščino, ki ni potrebovala oznake »pokvarjena«, niso imeli teh težav. To je bilo pravo razodetje. Z nami so se igrali točno tako kot prej in govorili svobodno kot kadarkoli. Šola jim niti malo ni skušala omejiti jezika, našega pa je povsem zavozlala. Kdo pa hoče biti zasmehovan zaradi tega, ker govori »nepravilno« kot nek kmet, še posebej, če *dejansko* prihaja z vasi?

Nekateri si niso mogli pomagati in ko so mislili, da so med svojimi, so ostale pozdravljali s prešernim *guten Morgen* ali pa z otožnim *szczyńść Boże*. Starejše ženske – vedno so to bile starejše ženske – so rokovale s starinskimi tehtnicami in blagajnami, ki so imele nenavadne napise v gotici; z napravami, na katerih je pisalo, da so bile izdelane v nekih predpotopnih in pozabljenih mestih, kot sta bila Gleiwitz ali Breslau, ali pa v daljnih in sicer priljubljenih destinacijah, ki pa so ostale skrite za železno zaveso, kot na primer v Frankfurtu ob Majni ali v Svobodnem hanzeatskem mestu Hamburg.

In kaj je bilo s temi priletnimi prodajalkami v vaških trgovinah? Ko sem si s svojo žepnino šel kupit liziko, sem jih lahko slišal, kako so potihoma preštevale in seštevale denar z istimi besedami, ki jih je uporabljala tudi moja Ōma: *ein, zwei, drei, vier* ... po nemško ali *ańć, cwajf, trzi, sztyry* ... po šlezijško. V šoli nam je učiteljica rekla, da je pravilno po poljsko treba reči: *jeden, dwa, trzy, cztery* ... in nikakor drugače.

»Ste razumeli?«

»Da, gospa – *Tak, psze Pani*«, smo ubogljivo ponovili v pravilni poljščini.

V šoli sem se naučil, kako pisati z »normalnimi črkami«, ampak učenje govora »normalne« poljščine je trajalo dlje. Precej dlje. Moj izbor besed in izgovorjava, tvorba stavkov in moj naglas so se učiteljem še dolgo časa zdeli »nepravilni«, »nepopolni« in »napačni«. Sveti gral »prave« poljščine se mi je kar naprej izmikal.

Po drugi strani pa v Gornji Šleziji na ulici nisem nikoli nikogar slišal govoriti nemško. Ne tam ne kje drugje na sodobnem Poljskem ni kraja, pa četudi še tako majhnega, čigar prebivalci bi med sabo govorili po nemško. Tega jezika v

vsakodnevnem življenju ni mogoče slišati. Ni ga več. In pika. Kako to? Kje je ta polmilijonska množica nemško govorečih, ki jih omenja *Ethnologue*?

*

Raziskovalci s celega sveta so se v zgodnjih devetdesetih začeli odpravljati na nedavno osvobojeno Poljsko. Njihovi poljski kolegi so se zbudili iz dremeža, ki jim ga je vsilila ena in edina partijska linija, in začeli tipati po najrazličnejših družbenih vprašanjih. Niti ena od nešetelih družboslovnih raziskav se ni ukvarjala s strahom, ki so ga čutili tisti prebivalci Gornje Šlezije, ki so govorili »nepravilno« poljščino. Šele raziskovalna ekipa z japonske univerze v Osaki je leta 2009 opravila prvi spust v globine tega strahu. Izkazalo se je, da desetina poljskih Nemcev še danes trdi, da so žrtve diskriminacije samo zato, ker so Nemci. Intervjuji s starejšo generacijo Gornješlezijcev so razkrili, da je v komunističnem obdobju ta številka znašala 60 % in več. Iz tega razloga, torej zaradi strahu, se jih večina ni upirala javnim državnim uslužbencem, ko so jim ti vsilili »čista poljska« imena in primke. Martin Grögier je postal »Marcin Grygier«, Johannes Schmidt »Jan Kowalski«, Heinrich Kroll pa »Henryk Król«. To dejanje polonizacije, ki je sledilo predhodnim spremembam imen vasi, krajev in mest (Brieg je postal Brzeg, Leobschütz Głubczyce, Oppeln pa Opole), je snelo »nemško fasado« s »pradavne poljskosti Gornje Šlezije«.

Clement Attlee, Josif Stalin in Harry Truman so na potsdamski konferenci po koncu druge svetovne vojne Kremlju izpolnili željo, da večino nemških dežel vzhodno od črte Odra–Nisa dobi Poljska. Stalin namreč ni imel nikakršnega namena vračati vzhodnih poljskih ozemelj, ki jih je pridobil v času paktiranja s Hitlerjem pred letom 1941 na podlagi tajnega protokola Ribbentrop-Molotov avgusta 1939, ki je srednjo Evropo razdelil med Sovjetsko zvezo in Nemčijo. Poljaki so sicer lahko nejevoljno pristali na vsiljen komunistični režim, niso pa mogli pristati na manjšo Poljsko. Problem je bil v Nemcih, ki so živeli vzhodno od reke Odre: Varšava jih ni hotela, ker bi potem Poljska morala postati država z razcepljenim jezikom in takšni plazilski rešitvi so se hoteli izogniti. Stalin je tovarišem zatrdil, da so skoraj vsi Nemci zbežali iz dežele še pred prihodom Rdeče armade, po njegovih besedah naj bi jih tam ostalo največ štiristo tisoč.

Ker je ta ovira bila odpravljena, sta se Attlee in Truman strinjala z »urejeno in humano preместitvijo« preostanka še ne definirane povojne Nemčije. Zemljevid te države so izpuli izpod nog ravno tistih Nemcev, ki so se poleti leta 1945 znašli v državi, za katero še opazili niso, da je nehala biti njihova. Reka Oder je že postala poljska Odra, Neisse (Nisa) pa se je preimenovala v praslovansko Nyso. Medtem so Poljaki dlje proti vzhodu, v Grodnem, Lwówu in Wilnem, imeli podobne kartografske težave; tektonskim ploščam evropskega

Poljaki, ki so prihajali v Gornjo Šlezijo, so domačine imeli za Nemce, njihovo šlezijščino, prestreljeno z nemškimi besedami, pa za nekakšno narečje nemškega jezika. Po drugi strani pa se tudi Poljaki iz Lwówa in Wilnega domačinom niso zdeli nič kaj poljski, saj je njihova poljščina nepregnane prebivalce Opol in Katowic spominjala bolj na kadenco ruskega jezika.

političnega zemljevida se je mešalo. Že kakega pol leta so se iz Hrodnega, Lviva in Vilnusa, mest, ki niso bila več njihova, stekali v krasna nova poljska mesta Gdańsk, Szczecin in Wrocław, v katerih se njihovi nemški prebivalci niso več počutili doma: stari Danzig, Stettin in Breslau so iskali pot proti zahodu.

Izgon Nemcev in Poljakov je bil vse, le urejen in human ne. Sredi zime, v nekaj mesecih, je bilo pregnanih na milijone starih, mladih, onemoglih in nosečih. Kljub temu pa se poljska komunistična vlada ni odločila za izgon vseh Nemcev. Ni bilo namreč dovolj poljskih »povratnikov«, da bi poselili zdaj že »bivša« nemška mesta in vasi.

Poljaki, ki so prihajali v Gornjo Šlezijo, so domačine imeli za Nemce, njihovo šlezijščino, prestreljeno z nemškimi besedami, pa za nekakšno narečje nemškega jezika. Po drugi strani pa se tudi Poljaki iz Lwówa in Wilnega domačinom niso zdeli nič kaj poljski, saj je njihova poljščina nepregnane prebivalce Opol in Katowic spominjala bolj na kadenco ruskega jezika, kot so ga govorili vojaki Rdeče armade, ki je napredovala proti Berlinu, kot na njihovo lastno šlezijščino. Zanje so ti povratniki bili *hadziaje oz.* Ruskoti. Vendar so se motili: ti »Ruskoti« so bili Poljaki in so se hitro vzpenjali po družbenih lestvicah v partiji, državnih uradih, šolah in upravnih odborih nacionaliziranih tovarn.

Nemške knjige, časopisi in revije so se zbirale in sistematično kurile v pečeh v globokih in vlažnih kletah ter kurilnicah na uradih, sodiščih in šolah. V Groß Wartenbergu (Sycówu), Neumittelwaldu (Międzybórz) in Kreutzburgu (Kluczborku) so plameni pogoltnili tudi luteranske pesmi v poljščini, ki so bile natisnjene v sporni frakturi. Vse, kar ni bilo napisano v »normalni pisavi«, je pač moralo biti nemško. Katoliški Moravci (Morawzen) iz Katscherja (Kietrz) in Branitzja (Branice) so zagrešili isto neopravičljivo napako: svoje verske publikacije so sicer tiskali v slovanski moravščini, ampak z gotsko pisavo. Pa so tudi te zgorele. Odstranjen je bil tisti grdi duh preteklosti, ki se je ni vredno spominjati in ki se je ne sme obujati.

V vaseh in mestnih četrtih domačinov je zavladala tišina, le po posameznih gospodinjstvih se je ohranilo komaj slišno mrmranje in šepetanje. Kot Poljaki so morali govoriti po poljsko in nikakor drugače. Starši, ki so se bali, da njihovi otroci zaradi tega ne bodo mogli računati na razumno prihodnost, so bili raje tiho. Tisto prgišče šlezijških besed, ki jih še pomnili, je ostalo rezervirano za oranje njiv in molžo krav. Otroci, ki so hodili v poljske šole, so bili »repolonizirani« in se tako vsak dan vse bolj oddaljevali od lastnih staršev.

Tiste, ki jim svojih jezikov ni uspelo ohraniti pod nadzorom, so odpeljali iz njihovih hiš in stanovanj in jih obtožili »zlobnega jezikovnega zločina«. Za poljskost so postali anatemata. Po temnih kotičkih so, vsaj takrat se je tako verjelo, še vedno tičale mnoge zahrbtne sledi nemrtvega nemštva, ki so samo čakale na svojo priložnost, da bodo Poljaki postali nepazljivi. Nemci bi lahko zdaj zdaj skočili iz teme in izbrisali poljske besede iz časopisnih člankov, strani v knjigah ter – kar je najhuje od vsega – iz človeških umov. Dosežki »repolonizacije« bi lahko zlahka bili izničeni.

*

Nikoli v življenju nisem slišal prijateljev, sosedov ali družin v Gornji Šleziji, da bi med sabo govorili nemško – razen če so bili v družbi kakšnih sorodnikov iz Zahodne Nemčije. A tudi ti so, sredi zabave njim v čast in podprti z Žytynijo, najboljšo poljsko rženo vodko, spet začeli govoriti po šlezijško. Končno in po dolgem času so se znašli spet doma.

Prva poljska postkomunistična vlada se je potem, ko je končno rešila vprašanje poljske zahodne meje z Nemčijo z mejnim sporazumom leta 1990, ustrašila, da bi država lahko obtičala z neposeljeno pokrajino brez prebivalcev. Rudniki so se zapirali, rudarji, ki so jih dotlej oblasti močno čislale, pa so ostajali brez vsega. Gotovosti iz prejšnjega obdobja ni bilo več. Leta 1989 so množične podtalne organizacije nemške manjšine, ki so bile ustanovljene v zadnjem desetletju komunizma, zbrale skoraj štiristo tisoč podpisov ljudi, ki so z njimi izrazili svojo nemško etnično pripadnost. Na stotine strani teh podpisov je bilo deponiranih na zahodnonem-

škem veleposlaništvu v Varšavi: podpisniki so upali, da bodo lahko emigrirali v Zahodno Nemčijo in tam zaživel boljše življenje. Ti podpisi so delno upravičili trditev Bonna iz leta 1982 o skoraj milijonu *Heimatvertriebene* (»tistih [Nemcev], ki so ostali v svojih domovinah«) na Poljskem, velika večina teh v Gornji Šleziji.

V drugi polovici prvega desetletja enaindvajsetega stoletja so se začele pojavljati dvojezične table z imeni mest in vasi. Gornješlezijška Sveta Gora je zdaj po novem spet lahko Sankt Annaberg in ne več zgolj Góra świętej Anny, nemška in poljska imena zdaj lahko stojijo eno poleg drugega. Iz moje vasi se vije cesta v hribe in po njej se lahko pelješ mimo dvojezičnih Zalesie/Salesche, Lichynie/Lichinie in Leśnice/Leschnitza. V Leśnici/Leschnitzu se lahko prišlek z županom in uradniki celo uradno pogovarja v nemščini.

Kdo pa to sploh počne? Najvztrajnejši iz generacije moje ga očeta, oziroma tisti, ki so hodili v začetne razrede nemške osnovne šole pred letom 1945. Zdaj se pomikajo proti osemdesetim in ne bodo več prav dolgo z nami. Zato se bo marsikdo vprašal: »Kaj pa mladina? Tisti, ki so končali nemške šole?«

Za odgovor na to sem se spet zakopal v anale. Drobn tisk na dnu tabele se sklicuje na zakonodajo, pa sem pobrskal tudi po njej. Kmalu je postalo očitno, kaj tiči za to igro števil. Vsaka šola, v kateri se manjšinski jezik poučuje kot materni jezik, šteje za manjšinsko šolo. Zakon pravi, da poučevanje nekega jezika kot maternega jezika lahko pomeni tudi zgolj dve šolski uri (vsaka po 45 minut) na teden, kar ni ravno nek visok prag. Danes se tuji jeziki na Poljskem poučujejo na vseh šolah. Po tem zakonu se torej vsako šolo na Poljskem lahko, če situacija tako zahteva, in brez dejanskih sprememb ali konkretnih vložkov, razglasi za manjšinsko šolo.

Pokukal sem še globlje pod površje. Kaj je ostalo od nekaj sto milijonov nemških mark, ki jih je Nemčija porabila v Gornji Šleziji v dvajsetih letih po 1990? Če seveda izpustimo vodovodno in kanalizacijsko omrežje, ki služi enako vsem ne glede na nacionalnost ali jezik, ki ga govorijo. Ali obstajajo šole, v katerih poučevanje poteka v nemščini? Ogljedal sem si spletno stran od *Deutsche Bildungsgesellschaft* (Nemškega izobraževalnega društva). Nič kaj vzpodbuden začetek. Spletna stran je v poljskem jeziku in sploh nima različice v nemščini. Leta 2008 sem jih poklical, jasnih odgovorov pa nisem dobil: »Delamo na tem ... trudimo se izboljšati stanje ... v kratkem bomo izdali brošuro s podatki, ki vas zanimajo ...«. Od tedaj od njih še nisem prejel nikakršne publikacije. Prav tako ni ne duha ne sluha o nemški različici spletne strani.

Več sreče sem imel z regionalnim Oddelkom za izobraževanje v Opolah. Glede ocene stanja niso imeli nobenih pomislekov in so zveneli celo ponosni, ko so me poučili, da so

v Racibórz-Studzienni, Raszowi (blizu Tarnówa Opolskega) in Solarniji zgolj tri poljsko-nemške dvojezične šole. (Leta 2012 so odprli še eno v Koźle-Rogu, periferni četrti mesta Kędzierzyn-Koźle). Dodali so še, da te šole niso zares popolnoma dvojezične, saj se več predmetov in šolskih ur poučuje v poljskem kot pa nemškem jeziku. Nemščina na ta način nikoli ne bo oživljena kot občestveni jezik na Poljskem. To se vidi zlasti pri jeziku v vsakdanjem življenju. Nemška manjšina je sicer lahko deležna priznanja, ampak samo dokler govori poljsko in šlezijško. To priznanje je samo navidezno, je zgolj demokratično slepilo, ki mu Nemčija in svet lahko odobravajoče prikimavata.

Kaj to pove o *Ethnologue* in njihovi oceni o četrt milijona nemško govorečih na Poljskem? Kako so lahko zagrešili tako vnebovpijočo napako? Nenazadnje se Gornja Šlezija ne nahaja sredi nedostopnega Amazonskega pragozda. Kdorkoli jo lahko obišče in se sam prepriča. Težava tiči v tem, da *Ethnologue*, ko gre za »države v razvoju«, pošilja ekipe na terenske raziskave, medtem ko se v »razvitem svetu« zanaša na državne statistike. Zato so verjetno povzemali ugotovitve poljskega popisa prebivalstva iz leta 2002. V njem se je 102 tisoč ljudi opredelilo za Nemce in nemščino navedlo kot svoj jezik vsakdanjega občevanja znotraj družine; 103 tisoč ljudi je navedlo nemščino, a so se imeli za Poljake, medtem ko se je 51 tisoč ljudi opredelilo za Nemce, a s svojimi sorodniki so se pogovarjali v poljščini. Te tri številke skupaj znašajo malo več kot četrt milijona ljudi in dobro ustrezajo številu poljskih državljanov, ki imajo tudi nemški potni list. A tudi če verjamemo tem številkam, je število samoopredeljenih govorcev nemščine še vedno zgolj kakšnih dvesto tisoč.

Zakaj se izjasnujejo, da znotraj družine govorijo nemško, če pa nemških besed ni slišati v nobenem, pa četudi še tako majhnem kraju na današnjem Poljskem? Po »urejeni in humani premestitvi« v prvi polovici štiridesetih let, ki ji je sledilo pol stoletja »repolonizacije«, se skoraj polovica Nemcev in ljudi nemškega porekla boji priznati, da so Nemci. Njihovi starši, oni sami, njihovi bratje in sestre in njihovi otroci so bili zapirani, maltretirani, pretepani s strani vrstnikov, diskriminirani, nanje se je vpilo tako v šoli kot v vojski, prepovedano jim je bilo potovati v Zahodno Nemčijo ali se preseliti vanjo, zasmehovani so bili in omalovaževani zaradi njihove nezmožnosti, da bi govorili »pravilno poljščino«, ker niso bili dovolj poljski. Njihova avtohtonost je bila zanje prekletstvo. Kdo ve, kaj vse pomeni biti Nemec v svobodni Poljski? Treba je biti pazljiv. Zgodovina nas uči, da se lahko demokracije zgolj v nekaj letih sprevržejo v avtoritarne in totalitarne režime. In kaj se potem zgodi, ko popis deželo vrne v naročje zagrizene ekipe domoljubnih in nacionalno zagretih družbenih inženirjev?

Zgodba o prisilni polonizaciji in prepovedi nemščine v komunistični Poljski vse bolj postaja eden od nešteti delč-

kov, ki sestavljajo nenehno spreminjajočo se kalejdoskopsko tapiserijo preteklosti. Spreminja se glede na to, kdo opazuje in kdo sprašuje. Za nekatere sta prepoved jezika in program polonizacije zgolj mita, ki so si ju za voditelje nemške manjšine izmislili učenjaki, ki jih financirajo nemške organizacije.

*

Po letu 1997 se je Wrocław sredi obnovitvene vneme po hudi poplavi istega leta pomiril s svojo preteklostjo, pa če je ta bila še tako ideološko neprijetna. Sprijaznil se je s tem, da se je pred letom 1945 imenoval Breslau. Ampak Wrocław je vendarle enojezičen in okrog lokalne luteranske cerkve se zbira zgolj še peščica starejših in nedvomno nemških občanov. Večina teh se je poročila s Poljaki in Poljakinjami ter se odločila, da tam ostane, ko so imeli priložnost, da se leta 1956 odpravijo na zahod.

V Opolah bi lahko bilo drugače: v tem mestu je namreč sedež nemških manjšinskih organizacij na Poljskem. Ime glavne ulice v mestu, *ulice Krakowske*, je dobesedni prevod iz nemške *Krakauer Straße*, kar pomeni »Krakovska ulica«. Bila je del stare srednjeveške poti, ki je segala od Črnega morja, skozi Lvov in Krakov do Opol, nato pa naprej do Wrocławava, Erfurta, Frankfurta ob Majni in Pariza. Koliko jezikov se je ob njej govorilo? In v koliko različnih verah se je Boga slavilo – ali preklinjalo? V Opolah se morajo zaradi nemške prisotnosti, ki je neizbrisno povezana z domačini (ki so enkrat Poljaki, spet drugič pa Nemci), sprijazniti z neko varno generično, malodane plastično preteklostjo. Ta je do neke mere evropska, do neke mere srednjeveška in renesančna, ampak brez kakršne koli reference na mesto Oppeln, ki bi bila zapisana v frakturi. Zgodovinski center *Opol*, ki je bil obnovljen po poplavi leta 1997, je bleščeče sijoč in spoliran, njegova podoba pa je podoba namišljene preteklosti, ki pa vseeno ne promovira preveč mita prastare poljskosti. Nominalna poljskost te generične preteklosti se odraža v spominskih ploščah poljske manjšinske organizacije izpred leta 1945, poljske zadružne banke in časopisa, ki so izdatno ovesene po starih stavbah, v katerih so sedeži teh organizacij. Dragocenih ostankov iz celih osmih stoletij Oppelna je tako bolj malo.

Tistim, ki danes živijo v Opolah, se vse to zdi smiselno. Po več zaporednih prihodih in odhodih nemških in poljskih fasad je zdaj čas za neko novo fasado, tisto, ki prisega na globalizacijo in pogled naprej, za plast angleščine, tako kot v premnogih drugih skupnostih po svetu. Poljski je staromodni jezik, ki ga govorijo samo v eni sami državi. Kaj pa nemščina? Kaj ne veste: to je naša poljska dežela, Opole *so* poljske.×

PREVOD: BOJAN ALBAHARI

Esej je bil izvorno objavljen leta 2014 v Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe. Avtorju in publikaciji se zahvaljujemo za dovoljenje za objavo.